

Witold Aleksander Podraza
(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID: 0000-0001-6166-815X

Prawnomiędzynarodowe zobowiązanie do kryminalizowania prania pieniędzy. Kwestia uznania prania pieniędzy za przestępstwo międzynarodowego prawa karnego i problem jurysdykcji MTK

Obligation of international law to criminalise money laundry. Issue of the recognition of money laundering as a crime on the ground of international criminal law and the issue of the jurisdiction of the International Criminal Court

ABSTRACT

The article presents the nature of the existing obligation in international law to criminalize money laundering, taking into account the historical outline of its development and the possibility of recognizing money laundering as a crime under international criminal law. Also the issue of detailing of the features of money laundering at international level and the possibility of recognizing the obligation to prosecute this crime as a peremptory norm is presented. In particular, the issue of whether the obligation to prosecute this crime should be recognized as a peremptory norm and whether it is possible for the International Criminal Court (ICC) to exercise jurisdiction over this crime is analyzed. The possibility of assigning liability to money launderers under Art. 25 of the Rome Statute and the issue of feasibility of the idea to extend the scope of the ICC's jurisdiction directly to the crime of money laundering are also being analyzed.

Keywords: money laundering, Rome Statue, International Criminal Court, international criminal law.

1. Wstęp

Problematyka prania pieniędzy – a więc czynu, który sam w sobie stanowi przestępstwo na gruncie ustawodawstw wielu państw – nierozzerwalnie łączy się z dokonywaniem innych przestępstw – przestępstw źródłowych¹, dostarczających środków majątkowych nielegalnego pochodzenia. Pranie pieniędzy wiązać się może jednak również z procederem mającym na celu umożliwienie finansowania innych przestępstw², potencjalnie – również tych będących przestępstwami międzynarodowego prawa karnego. Tym samym można rozpatrywać pranie pieniędzy jako przestępstwo funkcjonalnie związane również z takimi przestępstwami.

W związku z tym powstać może wątpliwość, czy zakres istniejącego w prawie międzynarodowym zobowiązania do kryminalizowania prania pieniędzy, jest wystarczający z jednej strony do uznanie tego czynu za przestępstwo na gruncie międzynarodowego prawa karnego, z drugiej strony – czy umożliwia on poniesienie przez sprawców tego przestępstwa odpowiedzialności na gruncie międzynarodowego prawa karnego. W szczególności, niniejsza praca stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest objęcie sprawców prania pieniędzy jurysdykcją MTK – zwłaszcza w sytuacji gdy pranie pieniędzy funkcjonalnie wiąże się z popełnianiem przestępstwa już objętego jurysdykcją MTK.

Podjęmując próbę analizy powyższych zagadnień, w niniejszym artykule dokonana została analiza polskiego i zagranicznego piśmiennictwa z zakresu prawa międzynarodowego publicznego³, międzynarodowego prawa karnego⁴, doktryny prawa karnego⁵ oraz z pogranicza prawa i ekonomii politycznej⁶ (kontekst odpowiedzialności korporacyjnej). Celem tej analizy jest ustalenie charakteru i zakresu prawnomiędzynarodowego zobowiązania do kryminalizacji prania pieniędzy, z uwzględnieniem kwestii zwyczaju międzynarodowego, a także możliwych metod wykładni aktów prawa międzynarodowego, w szczególności Statutu Rzymskiego. Jednocześnie, przy wykorzystaniu metody analizy logicznej, podejmowana jest próba zrekonstruowania treści zwyczaju międzynarodowego zobowiązującego do kryminalizowania prania pieniędzy, a także próba uzasadnienia – przy uwzględnieniu dopuszczalnej wykładni

¹ Por. art. 6 Konwencji RE nr 141 o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa.

² G. Stessens, *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model*, Cambridge 2004, s. 26, 225.

³ W szczególności Czapliński W., *Odpowiedzialność za naruszenia prawa międzynarodowego w związku z konfliktem zbrojnym*, Warszawa 2009.

⁴ M. in. G. Stessens, *op. cit.*

⁵ M. in. Gruszecka D., *Organizacja gospodarcza jako podmiot odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2023.

⁶ M. in. Baars G., *The Corporation, Law and Capitalism – A Radical Perspective on the Role of Law in the Global Political Economy*, Leiden, Boston 2019.

Statutu Rzymskiego – możliwości sprawowania przez MTK jurysdykcji nad przestępstwem prania pieniędzy.

2. Rys historyczny zobowiązania do kryminalizowania prania pieniędzy jako wiążącej normy

Jeszcze w latach 60. dwudziestego wieku pranie pieniędzy nie było powszechnie uznawane za przestępstwo na płaszczyźnie międzynarodowej⁷. Uniwersalne zobowiązanie do kryminalizowania prania brudnych pieniędzy pojawiło się w Konwencji Wiedeńskiej o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 r.⁸, jednakże, co należy wskazać, jedynie w kontekście kryminalizowania tego czynu w systemach prawnych poszczególnych państw. Co jednak istotne – Konwencja Wiedeńska ogranicza swoje zastosowanie tylko do tych sytuacji, w których przestępstwem źródłowym jest przestępstwo narkotykowe.

Odniesienia do prania pieniędzy zawierały także i wcześniejsze akty prawne, jednakże były to akty *soft law*, tak jak zalecenia Rady Europy (RE) z 27.06.1980 r.⁹. Inne akty międzynarodowe odnoszące się do prania pieniędzy przybierały również postać regulacji modelowych, jak na przykład *Model legislation on money laundering and financing of terrorism*.

Istotnym aktem odnoszącym się do tej problematyki jest również Konwencja RE o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu z 6 maja 2005 roku (Konwencja Warszawska). Najdalej idącą konwencją jest Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 r., która zobowiązuje państwa do kryminalizacji i zwalczania prania pieniędzy¹⁰, natomiast Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr z dnia 28 września 2001 r. zobowiązała państwa do przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu¹¹. Ze względu na konieczność dalszego uregulowania materii przyjęto Konwencję RE o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa

⁷ G. Stessens, *op. cit.*, s. 225.

⁸ R. Lizak, *Pranie pieniędzy w prawie polskim, na tle europejskim, międzynarodowym i amerykańskim*, Warszawa 2018, s. 29.

⁹ Ł. D. Dąbrowski, *Międzynarodowe środki przeciwdziałające praniu pieniędzy pochodzących z przestępstw korupcyjnych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2010, nr 4, s. 174.

¹⁰ E. Gołębiowska, *Pranie pieniędzy aspekty etyczne w systemie przeciwdziałania praniu pieniędzy*, Warszawa 2014, s. 80.

¹¹ B. Bieniek, *Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowym, europejskim oraz polskim*, Warszawa 2010 s. 37.

oraz o finansowaniu terroryzmu z 16 maja 2005 r, która miała za cel połączenie dorobku dotychczasowych konwencji i usprawnienie korzystania z niego¹².

3. Charakter zobowiązania do kryminalizowania prania brudnych pieniędzy

Zakres rzeczowego zobowiązania był więc ograniczony, gdyż akty odnoszące się do tej problematyki były albo niewiążące, albo miały ograniczony zakres. Ograniczenie to było z jednej strony terytorialne (istotne regulacje dotyczące prania pieniędzy powstały w ramach organizacji regionalnych, tak jak Konwencja RE nr 141)¹³ - jakkolwiek nie sposób oczekiwać by wszystkie państwa świata ratyfikowały traktat wyrażający normę peremptoryjną, a sposób jej interpretacji między poszczególnymi państwami może się różnić¹⁴, wydaje się, że ilość ratyfikacji może przemawiać za uznanej danej normy za peremptoryjną¹⁵. Z drugiej strony było to ograniczenie przedmiotowe – przestępstwo prania pieniędzy, nawet w ujęciu Konwencji Wiedeńskiej ograniczone zostało do tych sytuacji, w których pranie pieniędzy było dokonywane, jeżeli jego przestępstwem źródłowym było przestępstwo narkotykowe¹⁶. Konwencja ta stworzyła jednak definicję zaadaptowaną później w Konwencji strasburskiej o praniu pieniędzy z 1990 roku¹⁷.

4. Praktyczne trudności w objęciu prania pieniędzy kryminalizacją na gruncie prawa międzynarodowego

Problemem związanym z kwestią kryminalizacji prania pieniędzy – który przemawia za jego niekryminalizacją na gruncie prawa międzynarodowego, względnie za ograniczeniem zakresu kryminalizowania czynu doktrynalnie określanego jako pranie pieniędzy – są trudności w wypracowaniu konsensusu co do znamion przedmiotowych samego czynu prania pieniędzy. Określenie znamion, jakie miałyby posiadać pranie pieniędzy kryminalizowane na gruncie międzynarodowego prawa karnego jest istotne ze względu na konieczność rozgraniczenia prania pieniędzy posiadającego szczególnie ciężki charakter gatunkowy, ściśle wiążący się z popełnianiem czynów noszących znamiona przestępstw na gruncie międzynarodowego prawa karnego, od prania pieniędzy, które w danym układzie sytuacyjnym nie jest w pewien sposób

¹² *Ibidem*, s. 43

¹³ G. Stessens, *op. cit.* s. 20-22;

¹⁴ W. Czapliński, *Odpowiedzialność za naruszenia prawa międzynarodowego w związku z konfliktem zbrojnym*, Warszawa 2009, s. 201

¹⁵ T. Iwanek, *Zbrodnie ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2015, s. 103

¹⁶ G. Stessens, *op. cit.* s. 117.

¹⁷ *Ibidem*, s. 114.

immamentnie powiązane z popełnieniem czynu noszącego znamiona czynu zabronionego na gruncie międzynarodowego prawa karnego.

5. Kwestia poziomu uszczegółowienia znamion prania pieniędzy na poziomie międzynarodowym

W tym kontekście problematyczne jest nie tylko określenie zakresu przedmiotowego przestępstwa prania pieniędzy (różne państwa mają różne podejście¹⁸), lecz też stosunek niektórych państw (w szczególności państw z rozwiniętą działalnością typu *offshore*) do znamion czynu prania pieniędzy, a także nie zawsze przejawiająca się chęć państw do współpracy w zakresie ścigania samych wykonawców czynności noszących znamiona prania pieniędzy, a nawet ich chronienie przez państwa (w szczególności jeśli taką ochronę oferują w zamian za inwestycje)¹⁹. Wydaje się, że istniejące zobowiązania konwencyjne są ogólne. Tym samym, brak wspólnego podejścia państw wyklucza również istnienie zwyczaju jako podstawy dla ugruntowania kryminalizacji uszczegółowionego przestępstwa prania brudnych pieniędzy na gruncie prawa międzynarodowego²⁰ - przestępstwo prania pieniędzy jako przestępstwo międzynarodowe może więc istnieć jedynie w najbardziej ogólnym i ograniczonym rozumieniu.

Kolejnym aspektem, który utrudnia wykształtowanie się wśród państw powszechnie akceptowanej praktyki jest kwestia *mens rea*. Art. 6(3)(a) Konwencji RE nr 141 pozostawia samym państwom kwestię uznania, jaką politykę karną zastosować do sprawców, którzy dokonują prania pieniędzy działając w stanie lekkomyślności. W sytuacji tej trudno przyjąć, że wykształciła się obecnie norma zwyczajowa dotycząca precyzyjnego zakresu obowiązku kryminalizacji prania pieniędzy, w szczególności że niektóre państwa przyjęły w swoim prawodawstwie takie rozszerzenie²¹. W tej kwestii art. 9 Konwencji Warszawskiej w swoim brzmieniu sugeruje, że pranie pieniędzy jest jednak przestępstwem umyślnym.

Co jednak istotnie, w systemach prawnych generalnie rzecz ujmując, pranie pieniędzy i przestępstwo źródłowe są uznawane za osobne przestępstwa, natomiast w praktyce kryminalizacja prania pieniędzy może zależeć od sposobu traktowania w danym systemie prawnym przestępstwa „źródłowego” (*predicate offence*) – przykładem na to jest chociażby pranie pieniędzy w ujęciu wspomnianej Konwencji Wiedeńskiej²².

¹⁸ G. Stessens, *op. cit.*, s. 113-114.

¹⁹ *Ibidem*, s. 93.

²⁰ W. Czapliński, *op. cit.*, s. 201.

²¹ G. Stessens, *op. cit.*, s. 123.

²² *Ibidem*, s. 113.

Zgodnie z art. 3(1)(b)(i) Konwencji Wiedeńskiej a także art. 9(1)(a) Konwencji Warszawskiej, za pranie pieniędzy uważa się między innymi pomoc osobie zaangażowanej w popełnianie przestępstwa (przynoszącego dochody) w unikaniu konsekwencji prawnych takiego czynu. W tym miejscu zauważyć należy, że tak rozumiane pranie pieniędzy stać się może czynnikiem tworzącym pewne powiązanie między dwoma innymi typami czynu zabronionego – między przynoszącym dochody przestępstwem źródłowym (które – dzięki unikaniu odpowiedzialności karnej – może być kontynuowane w czasie i dostarczać dochody w trybie ciągłym) oraz między przestępstwem zakazanym bezpośrednio na gruncie międzynarodowego prawa karnego, np. w Statucie Rzymskim, które to przestępstwo – bez zapewnienia środków finansowych z „przestępstwa źródłowego” w ogóle nie mogłoby być dokonywane. Pomijając jednak ten faktyczny aspekt funkcjonalny, zarówno pranie pieniędzy, jak i czyn zabroniony na gruncie międzynarodowego prawa karnego, pozostają jednak odrębnymi czynami.

6. Podstawy jurysdykcji MTK nad przestępstwem prania brudnych pieniędzy

W tym miejscu można postawić więc zasadnicze pytanie – czy istnieje sposób, który umożliwiłby skonstruowanie jurysdykcji MTK nad przestępstwem prania pieniędzy, przynajmniej w sytuacji, w której pranie pieniędzy jest ściśle związane z dokonaniem czynu kryminalizowanego na gruncie międzynarodowego prawa karnego? Brak ukształtowanego zwyczaju wyklucza istnienie normy peremptoryjnej, zobowiązującej państwa do ścigania i karania osób piorących pieniądze – nawet, jeżeli działania takie służą do finansowania przestępstw międzynarodowych. Jednak nawet, gdyby taki zwyczaj udało się zidentyfikować – co miałoby pozytywny skutek dla pewności prawa międzynarodowego i poprawiłoby poziom ochrony wypływającej z prawa międzynarodowego, należy pamiętać, że MTK nie jest związany prawem zwyczajowym, a Statut Rzymski nie stanowi prostego odbicia prawa międzynarodowego, stanowiącego jego kodyfikację²³.

Aby to ograniczenie ominąć, konieczne byłoby przypisanie sprawcom prania pieniędzy pewnej formy współdziałania przestępczego, np. na podstawie art. 25 Statutu Rzymskiego.

W pierwszej kolejności należy więc zauważyć, że statut MTK nie ma kryminalizuje prania pieniędzy *expressis verbis*, podobnie ma się też sytuacja z terroryzmem²⁴ – czyny te nie są wszakże wymienione w części 2 Statutu Rzymskiego. Wątpliwości te mają podobny

²³ N. Farrell, *Attributing Criminal Liability to Corporate Actors*, „Journal of International Criminal Justice” 2010, nr 8, s. 887.

²⁴ M. Marcinko, *Czy akt terrorystyczny może stanowić zbrodnię ludobójstwa?*, „Międzynarodowe Prawo Humanitarne Ludobójstwo jako zbrodnia międzynarodowa” 2014, t. 5, s. 127-130.

charakter do kontrowersji powstających na tle art. 8 Statutu Rzymskiego w kontekście rozszerzenia kwalifikacji stron międzynarodowego konfliktu zbrojnego.

W drugiej kolejności problematyczne może być wykazanie, że osoby dokonujące prania pieniędzy – jako „przestępcy zza biurka”, powinny być karane przez Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) na równi z samymi bezpośrednimi wykonawcami czynów zabronionych na gruncie międzynarodowego prawa karnego.

Tak więc, kryminalizowanie prania pieniędzy, aby realizowało cele międzynarodowego prawa karnego, powinno wykazywać związek z przestępstwami wymienionymi w Statucie Rzymskim – podobnie tak jak czyny terrorystyczne powinny mieć znamiona czynów zabronionych na gruncie międzynarodowego prawa karnego by objąć je jurysdykcją MTK. W konsekwencji, aby podjąć próbę konstrukcji reguł dotyczących kryminalizacji prania brudnych pieniędzy, należy najpierw móc zakwalifikować czyn finansowany praniem pieniędzy jako czyn wypełniający znamiona jednego z aktualnie uznawanych przestępstw międzynarodowego prawa karnego, jednocześnie wykazując, że między czynem tym a praniem pieniędzy występuje na tyle silny związek funkcjonalny, że można przyjąć, iż popełnienie tego pierwszego czynu nie byłoby możliwe bez dokonania prania pieniędzy. Konstrukcja taka mogłaby opierać się na koncepcji współsprawstwa. W aktualnym stanie prawnym tworzenie takiej konstrukcji nie byłoby jednak uzasadnione, zważywszy na treść art. 25 Statutu Rzymskiego (jego zastosowanie zostało przeanalizowane w dalszej części artykułu).

7. MTK a zasada *nullum crimen sine lege*

Z drugiej strony może pojawić się w tym miejscu problem tego, czy tak daleko idące rozszerzenie zakresu kryminalizacji czynów zabronionych, wymienionych w Statucie Rzymskim nie będzie stanowiło naruszenia zasady *nullum crimen sine lege*, która obowiązuje na gruncie prawa międzynarodowego, i którą Statut Rzymski potwierdza w art. 22, podkreślając, że nie przeszkadza ona w uznaniu danego czynu za przestępstwo na gruncie prawa międzynarodowego – niezależnie od przepisów samego Statutu Rzymskiego²⁵. Wskazuje się jednak, że przestępstwa na gruncie prawa międzynarodowego definiowane są w sposób nie enumeratywny, a ta klauzula otwarta ma oparcie w prawie zwyczajowym i ma zapewnić, że wszystkie czyny, które na to zasługują, będą uznawane za przestępstwa na gruncie międzynarodowego prawa karnego²⁶. Tymczasem pranie pieniędzy ma zaledwie pośredni

²⁵ M. J. Filipek, *Koncepcja zbrodni przeciwko ludzkości w międzynarodowym prawie karnym*, Warszawa 2020, s. 285-287.

²⁶ *Ibidem*, s. 287-288, 293-294.

związek z właściwym przestępstwem międzynarodowego prawa karnego, a wskazuje się, że indywidualna odpowiedzialność kryminalna (osoby tylko piorącej pieniądze) za przestępstwo grupowe może stać w sprzeczności z zasadami liberalnymi, a w szczególności z autonomią człowieka. Jednakże wskazuje się, że przestępstwa międzynarodowe są syntezą odpowiedzialności indywidualnej i „kolektywnej”²⁷. Jest to o tyle zasadne, że pranie pieniędzy może być uznane za „przyczynę systemową” przestępstwa międzynarodowego. Za przypisanie odpowiedzialności dokonującym tego czynu osobom przemawia również to, że przyczyniają się one do zwiększenia wyrządzanych szkód²⁸. Nie można jednak uznać osoby piorącej pieniądze za głównego sprawcę, ponieważ takiej osobie brakuje siły sprawczej w kontekście kontroli wspólnej akcji (tzw. *big fish test* nie zostałby zaliczony, jednocześnie nie można uznać takiej osoby za bezpośredniego wykonawcę przestępstwa międzynarodowego prawa karnego, gdy taka osoba jedynie pierze pieniądze – również więc tzw. *small fry test* dla bezpośrednich wykonawców nie miałby tutaj zastosowania)²⁹.

8. Pranie pieniędzy jako ułatwianie popełnienia zbrodni w rozumieniu art. 25(3)(c) Statutu Rzymskiego

Wydaje się, że najbardziej właściwym podejściem byłaby więc próba uznania, że na podstawie art. 25 Statutu Rzymskiego, określającego rodzaje uczestnictwa w popełnieniu przestępstwa³⁰, MTK mógłby mieć jurysdykcję nad osobami których działalność bezpośrednio ogranicza się jedynie do prania pieniędzy – a więc takimi, które nie wykonują znamion przedmiotowych samego przestępstwa *expressis verbis* wymienionego w Statucie Rzymskim³¹. W pierwszej kolejności, art. 25(3)(c) Statutu Rzymskiego obejmuje jurysdykcją MTK osoby ułatwiające popełnienie przestępstwa, jeśli – w zależności od interpretacji tego przepisu – dzielą zamiar sprawcy głównego lub zamierzają pomóc w popełnieniu przestępstwa. Nie muszą jednak podzielać jego *dolus specialis* (aczkolwiek ten pogląd, wyrażany czasem w orzecznictwie, jest krytykowany³²), co więcej, MTK nie precyzuje, w jakim stopniu indywidualne zamiary takich osób powinny nakładać się na zamiar sprawcy głównego³³ – osoby piorące pieniądze mogą wszakże dokonywać tego czynu aby finansować przestępstwa

²⁷ J. Gadirov, *Collective Intentions and Individual Criminal Responsibility: Why the Approach of the International Criminal Court Requires Readjustment*, “Eyes on the ICC” 2011-2012, t. 8, nr 1, s. 4-5.

²⁸ J. Gadirov, *op. cit.*, s. 16-17.

²⁹ *Ibidem*, s. 19.

³⁰ G. Werle, *Individual Criminal Responsibility in Article 25 ICC Statute*, “Journal of International Criminal Justice” 2007, nr 5, s. 956.

³¹ J. Gadirov, *op. cit.*, s. 7-8.

³² G. Werle, *op. cit.*, s. 969.

³³ J. Gadirov, *op. cit.*, s. 7.

wymienione w Statucie Rzymskim³⁴, choć ich popełnienie samo w sobie nie będzie stanowiło dla nich zasadniczego celu. Nie powinno to jednak wyłączać ich odpowiedzialności – osoby dokonujące czynności tak ważnych dla powodzenia przestępczego proceduru mogą być nie tylko świadome celów grupy, dla jakiej działają, ale także zajmować w niej formalnie wysoką pozycję – jeśli funkcję taką można by określić jako kierowniczą, wówczas możliwe byłoby nawet – przez sam ten fakt – uznanie takiej osoby za osobę współdzielącą w popełnieniu przestępstwa międzynarodowego prawa karnego na gruncie art. 25(3)(b) Statutu Rzymskiego – analogicznie jak to miało miejsce w sprawie *Fischer* w Międzynarodowym Trybunale Wojskowym (MTW)³⁵.

Z drugiej strony jednak, odwrotne podejście zastosowano w sprawie *Fritzsche*³⁶. Przesłanką do przypisania odpowiedzialności indywidualnej za zbrodnie popełnione podczas II wojny światowej było również zajmowanie wysokiej pozycji w gospodarczym życiu państwa³⁷ – a więc cecha, którą prawdopodobnie może mieć osoba odpowiedzialna za pranie pieniędzy na większą skalę. Co istotne, wówczas też uznano, że z faktu zajmowania wysokiej pozycji wynika wiedza dotycząca charakteru prowadzonych przez grupę działań³⁸. Wskazuje się jednak, że osoba pociągana do odpowiedzialności za przestępstwo na gruncie prawa międzynarodowego nie musi mieć wiedzy o całej charakterystyce planowanego przestępstwa międzynarodowego, wystarczy że osoba taka wie o jego istnieniu i zamierza go wesprzeć³⁹. Takiej osobie powinny być więc znane te okoliczności, które z danych działań czynią przestępstwo na gruncie prawa międzynarodowego, tak jak orzekł Sąd Najwyższy Kanady w sprawie *R. v. Finta*⁴⁰.

Uznaje się, że zakres zastosowania art. 25(3)(c) Statutu Rzymskiego może odnosić się m. in. do dostawców broni⁴¹. W tym miejscu może pojawić się jednak wątpliwość, czy rzeczywiście pranie pieniędzy wykazuje na tyle ścisły związek z czynem sprawcy głównego, by – zaledwie pośrednio z nim powiązane – pranie pieniędzy uznać za taką właśnie formę „pomocnictwa”. Celem prania pieniędzy w omawianych w artykule sytuacjach jest wszakże dopiero umożliwienie zaopatrzenia się w broń i inne środki niezbędne do popełnienia przestępstwa. Biorąc jednak pod uwagę, że trybunały *ad hoc* przyjęły szerokie rozumienie

³⁴ Por. R. Lizak, *op. cit.*, s. 122.

³⁵ P. Grzebyk, *Odpowiedzialność karna za zbrodnię agresji*, Warszawa 2010, s. 236.

³⁶ *Ibidem*, s. 245.

³⁷ *Ibidem*, s. 243.

³⁸ *Ibidem*, s. 261.

³⁹ A. Bryl, *Zbrodnie przeciwko ludzkości w doktrynie i orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych*, Warszawa 2021, s. 386.

⁴⁰ T. Iwanek, *op. cit.*, s. 193.

⁴¹ N. Farrell, *op. cit.*, s. 882.

normy wyrażonej w art. 25 Statutu Rzymskiego, wydaje się, że pranie pieniędzy – jako forma wsparcia w dostarczaniu środków do popełnienia przestępstwa – powinna wchodzić w jego zakres zastosowania. Niemniej jednak, takie podejście może być kontrowersyjne w przypadku uznania, że szkoda wyrządzana przestępstwem międzynarodowym powinna być bezpośrednio przypisywalna jednostce⁴². Co istotne, według orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii (MTKJ) do przypisania odpowiedzialności na takiej podstawie wystarczy już jedynie udzielanie pomocy, a nie związek przyczynowy między przestępstwem a czynem pomocniczym, jednak aż tak szeroka interpretacja nie wydaje się mieć oparcia w Statucie Rzymskim⁴³. Jednocześnie należy zauważyć, że jeżeli działanie sprawcy ma jednocześnie znamiona określone w art. 25(3)(c) i w art. 25(3)(b) (a więc zlecenie), należy je zakwalifikować jako polecenie, podobnie jak w sprawie *Semanza*.⁴⁴

9. Pranie pieniędzy jako inny sposób przyczynienia się do dokonania zbrodni w rozumieniu art. 25(3)(d) Statutu Rzymskiego. Przesłanka działania w grupie a odpowiedzialność podmiotu zbiorowego

W tym miejscu można jednak zauważyć, że art. 25(3)(d) Statutu Rzymskiego kryminalizuje również inny wkład do przestępstwa popełnianego grupowo, jeżeli został on dokonany z chęcią zintensyfikowania czynu będącego przestępstwem objętym jurysdykcją MTK lub został poczyniony ze świadomością, że grupa, z którą odbywa się współpraca, ma zamiar popełnienia takiego przestępstwa⁴⁵, co również stworzyłoby możliwość objęcia prania pieniędzy jurysdykcją MTK w razie uznania, że nie zachodzi ona na podstawie przepisów omówionych wyżej. Przesłanka popełnienia przestępstwa w grupie (co najmniej trzech osób⁴⁶) nie powinna być wówczas problematyczna – osoba odpowiadająca wyłącznie za pranie pieniędzy wchodzi wszakże w skład szerszej grupy osób, których działania umożliwiają popełnienie przestępstwa. W takiej sytuacji można więc mówić o *joint criminal enterprise*, które zgodnie z orzecznictwem Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (MTKJ) składa się z grupy osób, istnienia wspólnego planu, i wkładu się oskarżonych w jego realizację⁴⁷. Co istotne, koncept *joint criminal enterprise*, łącząc współsprawstwo bezpośrednie i pośrednie, może znaleźć zastosowanie do przestęp międzynarodowych popełnianych we współpracy z podmiotami gospodarki, i to nawet jeśli ich działalność sama w sobie nie nosi znamion przestępstwa, gdyż

⁴² J. Gadirov, *op. cit.*, s. 5-6.

⁴³ G. Werle, *op. cit.*, s. 968-969.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 956.

⁴⁵ N. Farrell, *op. cit.*, s. 880-881.

⁴⁶ G. Werle, *op. cit.*, s. 971.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 959.

dopiero dzięki współpracy z innym podmiotem⁴⁸ działania te stają się czynnościami wykonawczymi składającymi się na przestępstwo. Przy tym, zgodnie z orzecznictwem MTW w sprawie *IG Farben*, istnienie struktury korporacyjnej podmiotu zbiorowego nie może wyłączać odpowiedzialności indywidualnej⁴⁹, z tych też względów nie powinno się na gruncie międzynarodowego prawa karnego dążyć do oddzielenia od podmiotu gospodarczego jego ludzkiego komponentu, doprowadzając do uprzywilejowanego traktowania osób nim zarządzających⁵⁰ – tymczasem w praktyce karnistycznej odpowiedzialność osoby fizycznej za podmiot zbiorowy jest rzadka – częstszy jest model kumulatywny odpowiedzialności⁵¹ – praktyka taka nie powinna być jednak przenoszona do międzynarodowego prawa karnego.

10. Kwestia uznania prania pieniędzy jako istotnego wkładu w popełnienie zbrodni a zastosowanie art. 25(3)(a)

Nie wydaje się natomiast, by można uznać pranie pieniędzy za czyn wchodzący w zakres art. 25(3)(a) Statutu Rzymskiego, gdyż nie wydaje się zasadne uznanie prania pieniędzy za tak istotny wkład w popełnienie przestępstwa jak fizyczne jego popełnienie, planowanie, organizowanie czy „panowanie nad czynem”⁵². W doktrynie istnieje również pogląd, zgodnie z którym „poważne przestępstwa gospodarcze” – a do takich można zakwalifikować pranie pieniędzy – wchodzą w zakres zastosowania art. 7(1)(k) Statutu Rzymskiego jako „inny czyn nieludzki”⁵³. Wydaje się jednak że taka kwalifikacja przestępstwa gospodarczego – będącego w przypadku samego prania pieniędzy dość często „przestępstwem bez ofiar” (jako że poszkodowanym zostaje fiskus) – jest zbyt daleko idąca. Ponadto tak szeroki zakres „czynów nieludzkich” – prowadziłby efektywnie do inflacji tego pojęcia i umniejszenia jego znaczenia⁵⁴. Podobną wykładnię przyjął MTKJ w sprawie *Delalić*, stwierdzając, że mniej poważne naruszenia konwencji genewskich nie muszą być obowiązkowo karane przez wszystkie państwa⁵⁵.

⁴⁸ G. Baars, *The Corporation, Law and Capitalism – A Radical Perspective on the Role of Law in the Global Political Economy*, Leiden, Boston 2019 s. 271.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 171.

⁵⁰ G. Baars, *The Corporation, Law and Capitalism...*, s. 267.

⁵¹ D. Gruszecka, *Organizacja gospodarcza jako podmiot odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2023, s. 73-74.

⁵² G. Werle, *op. cit.*, s. 962.

⁵³ M. J. Filipek *op. cit.*, s. 293.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 294.

⁵⁵ T. Iwanek, *op. cit.*, s. 130.

11. Kryminalizacja prania pieniędzy w kontekście funkcji międzynarodowego prawa karnego

Ze względu na funkcje przypisywane międzynarodowemu prawu karnemu, w szczególności w zakresie, w jakim międzynarodowe prawo karne ma niejako „wspierać” prawo humanitarne w efektywnym funkcjonowaniu, a także biorąc pod uwagę, że preambuła do Statutu Rzymskiego odnosi się do konieczności ochrony cywilów i innych wrażliwych grup⁵⁶, można wyrazić pogląd, że nie jest zasadne wprowadzanie bezpośredniej kryminalizacji prania pieniędzy na gruncie międzynarodowego prawa karnego. Pranie pieniędzy nie jest wszakże najpoważniejszym przestępstwem wzbudzającym międzynarodowe zainteresowanie (art. 1 Statutu Rzymskiego).

Jak to również zostało wspomniane we wcześniejszej części artykułu, istniejące w prawie międzynarodowym zobowiązanie do kryminalizowania prania pieniędzy jest ogólne, nawet jeśli jest ono zwyczajem międzynarodowym, to odnosi się raczej do wprowadzania kryminalizacji prania pieniędzy we własnym prawie krajowym, a nie do dążenia do uznania prania pieniędzy za swego rodzaju element czynów zabronionych na gruncie prawa międzynarodowego. W związku z powyższymi okolicznościami tym bardziej należy stwierdzić, że nie można – przynajmniej w chwili obecnej – uznawać prania pieniędzy za samoistne przestępstwo na gruncie prawa międzynarodowego. W szczególności uznaniu, że istnieje zwyczaj międzynarodowy zobowiązujący do kryminalizacji prania brudnych pieniędzy na przeszkodzie stoi zróżnicowane podejście różnych państw co do tego, co może być przestępstwem źródłowym dla prania brudnych pieniędzy. Według prawa niektórych państw jedynie nieliczne przestępstwa, np. narkotykowe, mogą stanowić przestępstwo źródłowe.⁵⁷

Ponadto istnieje w prawie międzynarodowym pewna sugestia za tym, aby jednak nie pociągać do odpowiedzialności osób piorących pieniądze we wskazanych wyżej okolicznościach za przestępstwa międzynarodowego prawa karnego. Zgodnie z art. 6(2)(b) Konwencji RE nr 141 przestępstwa stanowiące formę prania brudnych pieniędzy nie mają zastosowania do sprawców przestępstwa źródłowego. Tymczasem, można wyobrazić sobie stan faktyczny, w którym skala popełniania przestępstwa źródłowego jest zwiększana dzięki przeznaczaniu na jego popełnianie coraz większej ilości pieniędzy, pochodzących z tego właśnie procederu przestępczego. Taka intensyfikacja przestępczej działalności efektywnie może nie być możliwa bez prania pieniędzy.

⁵⁶ H. van der Wilt, I. Braber, *The case for inclusion of terrorism in the jurisdiction of the International Criminal Court*, “Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper” 2014, Nr 26, s. 21.

⁵⁷ G. Stessens, *op. cit.*, s. 119.

Jednocześnie – w przypadku gdy jedna osoba odpowiada zarówno za popełnianie przestępstwa źródłowego, jak i za pranie pieniędzy – odpowiedzialność tej osoby za ten drugi czyn jest wyłączona, ze względu na niemożność zobowiązania przestępcy do dostarczania dowodów na swoją korzyść⁵⁸. Pomimo tego w niektórych państwach kryminalizowane jest nawet pranie pieniędzy dokonane przez sprawcę samego przestępstwa źródłowego⁵⁹. Gdyby przyjąć, że takie podejście jest słuszne, mogłoby ono stanowić dodatkowe teoretyczne uzasadnienie – na zasadzie *a maiori ad minus* - dla pociągnięcia do odpowiedzialności osób piorących pieniądze w celu finansowania przestępstw na gruncie międzynarodowego prawa karnego, które nie dokonują wszakże prania pieniędzy dla uniknięcia swojej własnej odpowiedzialności. Przy tym taki stan rzeczy nie powinien jeszcze stanowić uzasadnienia dla faktycznego rozszerzania odpowiedzialności, które powinno być dokonane w oparciu o istniejącą normę prawną – jaką jest art. 25 Statutu Rzymskiego - a nie analogię, nawet, jeżeli mówimy o odpowiedzialności na gruncie międzynarodowego prawa karnego.

12. Podsumowanie

Podsumowując, należy zauważyć, że w obecnym stanie prawnym pranie pieniędzy nie powinno być uznane za niezależne przestępstwo na gruncie międzynarodowego prawa karnego, z jednej strony ze względu na brak normy peremptoryjnej, z drugiej strony – karanie przestępstwa finansowego w takim samym trybie jak zbrodni przeciwko ludzkości umniejszałoby tym drugim, co byłoby niefunkcjonalne.

Jednak należy podkreślić, że pranie pieniędzy może w istotny sposób ułatwiać – a nawet w ogóle umożliwiać – popełnianie czynów noszących znamiona czynów zabronionych na gruncie międzynarodowego prawa karnego. Biorąc pod uwagę szczególny ładunek szkodliwości w sytuacji istnienia u sprawców prania pieniędzy woli zrealizowania przestępstwa w myśl prawa międzynarodowego, chociażby w zamiarze ewentualnym – jak to uznał MTK w kontekście wykładni art. 30 Statutu Rzymskiego w sprawie *Lubanga*⁶⁰ – można uznać tak scharakteryzowane przestępstwo prania pieniędzy za przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego, w szczególności, że udział organizacyjny osób zaangażowanych w pranie pieniędzy może osiągnąć stopień zbliżony do współsprawstwa. Taką koncepcję potwierdza również wykładnia art. 25 Statutu Rzymskiego, jednak w kontekście odpowiedzialności na

⁵⁸ G. Stessens, *op. cit.*, s. 121.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 122.

⁶⁰ G. Werle, *op. cit.*, s. 962.

podstawie w taki sposób brzmiącego przepisu MTKJ uznał, że zamiar powinien być bezpośredni⁶¹.

Jednocześnie, ze względu na jedynie „służebny” charakter przestępstwa prania pieniędzy wobec przestępstw, wobec których jurysdykcję ma MTK, nie wydaje się jednak zasadne, by rozszerzyć jego jurysdykcję na samo przestępstwo prania pieniędzy (w sposób analogiczny do jurysdykcji posiadanej przez państwa wobec prania pieniędzy⁶²), w oderwaniu od przestępstwa źródłowego lub innego funkcjonalnie powiązanego przestępstwa.

Wydaje się więc, że w obecnym stanie prawa międzynarodowego najbardziej zasadne jest uznanie, że MTK może mieć jurysdykcję nad praniem pieniędzy na podstawie art. 25 Statutu Rzymskiego, aczkolwiek mogą wystąpić praktyczne trudności w wykazaniu zamiaru osoby piorącej pieniądze z jednej strony, a z drugiej strony – w określeniu czym dokładnie jest pranie pieniędzy, zważywszy na zróżnicowane podejście państw do tej problematyki.

Niemniej jednak, wykształcenie się zwyczaju międzynarodowego zobowiązującego do ścigania pewnych skonkretyzowanych postaci prania pieniędzy byłoby pożądane i mogłoby jednocześnie utworzyć nowe możliwości i drogi prawne dla zwalczania tego przestępstwa. W doktrynie wskazuje się, że w przypadku uchwalenia aktu prawa międzynarodowego, który w wiążący sposób dokona definicji i delimitacji prania pieniędzy, pożądane byłoby również określenie organu międzynarodowego sprawującego jurysdykcję nad tym przestępstwem – a ze względu na to, że w przypadku prania pieniędzy dokumentacja jest istotnym materiałem dowodowym, MTK mógłby być skutecznym organem sądowym⁶³ dla takich przestępstw o międzynarodowym charakterze. Wówczas jurysdykcja MTK nad przestępstwem prania pieniędzy samym w sobie, w oderwaniu od celu, w jakim jest popełniane, byłaby uzasadniona.

Drugą kwestią natomiast – która w gruncie rzeczy determinuje możliwość praktycznego karania przez trybunał międzynarodowy za pranie pieniędzy dokonane w celu finansowania terroryzmu – jest więc problem ograniczonego (co do zasady tylko do konfliktów zbrojnych) zakresu kognicji takiego trybunału nad czynami o charakterze terrorystycznym, i braku jurysdykcji nad samym przestępstwem terroryzmu. Jest to istotny problem, gdyż działalność związana z praniem pieniędzy i finansowaniem działań o charakterze terrorystycznych, noszących jednocześnie znamiona przestępstw na gruncie międzynarodowego prawa karnego,

⁶¹ *Ibidem*, s. 963.

⁶² G. Stessens, *op. cit.*, s. 217.

⁶³ M. Anderson, *International Money Laundering: The Need for ICC Investigative and Adjudicative Jurisdiction*, “Virginia Journal of International Law” 2013, t. 53, nr. 3, s. 779.

może być dokonywana zarówno ze wsparciem oficjalnego rządu, jak i bez niego. Co więcej, sposób działania organizacji terrorystycznych może przypominać sposób działania państwa⁶⁴. Konkludując, można stwierdzić, że zarówno prawnomiędzynarodowe zobowiązanie do kryminalizowania prania pieniędzy, jak i jurysdykcja MTK nad tym przestępstwem doznają istotnych ograniczeń. W pierwszej kolejności, ze względu na ograniczony charakter norm zwyczajowego prawa międzynarodowego, które dotyczą prania pieniędzy, a w konsekwencji również brak normy peremptoryjnej, nie jest możliwe doszukiwanie w zwyczajowym prawie międzynarodowym do źródeł zobowiązania kryminalizowania prania pieniędzy w szerokim zakresie. Podobnie również Statut Rzymski – w obecnym stanie prawnym – nie daje podstaw dla MTK do wykonywania jurysdykcji nad tym przestępstwem we wszystkich przypadkach. Wydaje się, że jurysdykcji MTK nie można oprzeć na konstrukcji współsprawstwa, która wymaga *big fish test* oraz *small fry test*, lecz na podstawie przepisu art. 25(3)(c), względnie na podstawie art. 25(3)(d) Statutu Rzymskiego, i to jedynie w sytuacji, w której pranie pieniędzy jest dokonywane w związku z konfliktem zbrojnym, w związku z przestępstwem, nad którym MTK ma jurysdykcję, i jeżeli sprawca prania pieniędzy ma co najmniej wiedzę o pewnym związku takiego przestępstwa z praniem pieniędzy. Jednocześnie działanie sprawców prania pieniędzy za pośrednictwem struktury korporacyjnej nie powinno być przeszkodą dla poniesienia przez nich odpowiedzialności.

Bibliografia

- Baars G., *The Corporation, Law and Capitalism – A Radical Perspective on the Role of Law in the Global Political Economy*, Leiden, Boston 2019.
- Bieniek B., *Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowym, europejskim oraz polskim*, Warszawa 2010.
- Bryl A., *Zbrodnie przeciwko ludzkości w doktrynie i orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych*, Warszawa 2021.
- Czapliński W., *Odpowiedzialność za naruszenia prawa międzynarodowego w związku z konfliktem zbrojnym*, Warszawa 2009.
- Dąbrowski Ł. D., *Międzynarodowe środki przeciwdziałające praniu pieniędzy pochodzących z przestępstw korupcyjnych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2010, nr 4.
- Farrell N., *Attributing Criminal Liability to Corporate Actors*, „Journal of International Criminal Justice” 2010, nr 8.

⁶⁴ H. van der Wilt, I. Braber, *op. cit.*, s. 7-8, 12-13.

Filipek M. J., *Koncepcja zbrodni przeciwko ludzkości w międzynarodowym prawie karnym*, Warszawa 2020.

Gadirov J., *Collective Intentions and Individual Criminal Responsibility: Why the Approach of the International Criminal Court Requires Readjustment*, "Eyes on the ICC" 2011-2012, t. 8, nr 1.

Gołębiowska E., *Pranie pieniędzy aspekty etyczne w systemie przeciwdziałania praniu pieniędzy*, Warszawa 2014.

Gruszecka D., *Organizacja gospodarcza jako podmiot odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2023.

Grzebyk P., *Odpowiedzialność karna za zbrodnię agresji*, Warszawa 2010.

Iwanek T., *Zbrodnie ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2015.

Lizak R., *Pranie pieniędzy w prawie polskim, na tle europejskim, międzynarodowym i amerykańskim*, Warszawa 2018.

Marcinko M., *Czy akt terrorystyczny może stanowić zbrodnię ludobójstwa?*, „Międzynarodowe Prawo Humanitarne Ludobójstwo jako zbrodnie międzynarodowe” 2014, t. 5.

Stessens G., *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model*, Cambridge 2004 .

van der Wilt H., Braber I., *The case for inclusion of terrorism in the jurisdiction of the International Criminal Court*, "Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper" 2014, Nr 26.

Werle G., *Individual Criminal Responsibility in Article 25 ICC Statute*, "Journal of International Criminal Justice" 2007, nr. 5.

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje charakter istniejącego w prawie międzynarodowym zobowiązania do kryminalizowania prania pieniędzy, z uwzględnieniem historycznego rysu jego rozwoju oraz możliwości uznania prania pieniędzy za przestępstwo na gruncie międzynarodowego prawa karnego. Prezentowane jest zagadnienie stopnia uszczegółowienia znamion przestępstwa prania pieniędzy na poziomie międzynarodowym oraz możliwość uznania zobowiązania do ścigania tego przestępstwa za normę peremptoryjną. W szczególności analizowany jest problem, czy zobowiązanie do ścigania tego przestępstwa powinno zostać uznane za normę peremptoryjną oraz czy istnieje możliwość sprawowania przez Międzynarodowy Trybunał

Karny (MTK) jurysdykcji nad tym przestępstwem. Analizowana jest również możliwość przypisania odpowiedzialności osobom piorącym pieniądze na gruncie art. 25 Statutu Rzymskiego, a także zasadność ewentualnego rozszerzenia zakresu jurysdykcji MTK bezpośrednio na przestępstwo prania pieniędzy.

Słowa kluczowe: pranie pieniędzy, Statut Rzymski, Międzynarodowy Trybunał Karny, międzynarodowe prawo karne.